

Віктор ГРУШКО

*Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
grushko.vs@gmail.com*

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОРИННЯ МАКСИМІЗАЦІЇ ВИГОДИ ТА ЇЇ ЕКОЛОГІЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Міфічному засновнику древньоєгипетського жрецтва Гермесу Трисмегісту приписують мудрість «що наверху, те й внизу». Цій незвичній, для сучасного етапу розвитку системі мислення дали назву корелятивне, яке обґрунтовує існування зв'язку між на перший погляд абсолютно різнорідними явищами [3, с. 16], що дисонує з панівним на сьогоднішній причинним, яке зосереджує увагу на часовій координаті, а не на просторових взаємозалежностях, у рамках якої кожен наслідок має свою причину, який у свою чергу стає причиною того, що трапиться після. Якщо сучасна наука не бачить для себе підстав визнавати існування такого зв'язку між рухом зір на небі і подіями на Землі, чи лініями на долонях і долею людей, то зв'язок між фізіологічними процесами у людей, їх психологією, спрямованістю думок у них, їх поведінкою, подіями у суспільстві вже є об'єктом активного вивчення вчених. На сьогодні саме дослідження на стику наук можуть виявитись найбільш багатообіцяючими. Зрештою сформовані людьми галузі знань є лише плодом діяльності людського розуму, у той час, коли у реальності ніяких ізольованих сфер, в яких функціонують виключно закони фізики, хімії, біології, психіки, економіки і т.д. не існує. Завжди будь-яка подія знаходить своє відображення на всіх, у тому числі «непрофільних» рівнях буття. Не є виключенням і біологічні інстинкти людей, які знаходять своє відображення у людській психіці, у суспільних процесах, у різних сферах життєдіяльності соціуму, таких як мистецтво, політика, економіка і т.д. [2, с. 171-179] Найбільш помітно себе виявляють у суспільному житті харчовий (нутритивний), домінування (посторальний) і сексуальний (копулятивний) інстинкти, які згідно аргументів французького соціолога Жильбера Дюрана (1921-2012) формують три різні системи сприйняття людьми реальності, три відмінні форми їх соціальної самореалізації і три різні динамічні системи, кожна з яких має свою логіку розвитку [3, с. 88-97]. Всі три стратегії самореалізації людьми себе знаходять своє відображення і в їх економічній поведінці.

За порядком свого прояву першим себе проявляє у новонароджених дітей харчовий (нутритивний) інстинкт, джерелом задоволення якого виступає для них мама. У сучасній економіці навколо потреби задоволення цього інстинкту формується найбільш чисельна група суб'єктів ринку – домашні господарства або ж покупці, або ж споживачі. Вони виступають носіями споживацької культури і зорієнтовані на безперервне зростання споживацьких запитів і постійне збільшення обсягів індивідуального споживання найрізноманітніших благ. У державі вони прагнуть бачити уособлення великої мами, а тому ця група людей виступає за патерналізм, за яким влада задовольняє їх потреби, а вони, у свою чергу, погоджуються з тим, що правлячий клас встановлює рамки для проявів їх активності у суспільстві. Їх пріоритетна мета – максимізація споживання найрізноманітніших благ.

Другим починає себе проявляти інстинкт домінування (посторальний) з моменту, коли дитина намагається вставати з лежачого положення, в якому вона тривалий час знаходилась від моменту народження. Коли цей інстинкт закріплюється в якості панівного у людини, то у дорослому віці в неї він проявляється у намаганні зайняти максимально більш високе становище у суспільстві, а в економічній діяльності – прагнення до максимізації своїх прибутків, для чого найкращі можливості відкриваються в сучасну добу у фінансовому секторі.

І нарешті у момент переходу в новий віковий період у внутрішньому світі людини з'являється новий впливовий фактор - сексуальний (копулятивний), який за умов свого визначального впливу на людину націлює особу на ритм, цикл, безперервне повторення однакових дій. Усі виробничі галузі у теорії найбільш повно втілюють у собі подібний алгоритм, однак на практиці змагальна боротьба за гроші покупців стимулює виробників вести запеклу боротьбу зі своїми конкурентами з метою повного завоювання ринку і набуття у ньому монопольного становища. Через це хоч інстинкт домінування (посторальний) і менш розповсюджений серед виробників благ ніж сексуальний (копулятивний) проте він є визначальний серед тих з них, які досягають найбільшої капіталізації (у конкурентній боротьбі на ринку перемагають завжди сильніші, а сильнішими виявляються у ринковій економіці ті, хто нагромаджують більший ніж інші капітал).

Під цим кутом зору вся сучасна економіка, яка складається з двох основних груп суб'єктів економічної діяльності – покупців і продавців, які у свою чергу націлені на максимізацію своїх особистих вигод: перші – у формі кількості спожитих благ, керуючись нутритивним інстинктом; другі

– у формі нагромадження капіталу (виробничники – реального, фінансисти – грошей і цінних паперів), керуючись посторальним (домінування) інстинктом. І одних, і дві підгрупи інших об'єднує прагнення до максимізації своїх особистих вигод – різниця між ними лише в особистому потенціалі і здатності розуміти економічну реальність та орієнтуватись у ній.

Американський економіст Торстейн Веблен відкрив таке явище, як задрісне порівняння, яке лежить в основі прагнення максимізації особистої вигоди, яким керуються люди в економічній поведінці намагаючись певними матеріальними здобутками доводити один одному свою кращість за інших [1]. Максимізація, у свою чергу, в сучасній економіці розглядається, як найважливіший засіб стимулювання науково-технічного прогресу і соціально-економічного розвитку суспільства. Якщо аналізувати вплив максимізації в обмежених часових рамках, то фактів, які підтверджують такі висновки безліч. Однак стан справ постає вже не настільки оптимістичним, якщо максимізацію розглядати комплексно, з врахуванням тривалої перспективи розвитку цього процесу. Зокрема, саме орієнтація на максимізацію одержання своїх особистих вигод є причиною експонентного зростання сучасної економіки, для якого характерно, що зі збільшенням досягнутих результатів темп подальшого зростання стає ще стрімкішим [5, с. 53-97]. Ця модель зростання була ще названою мальтузіанською, одержавши її на честь англійського священника і вченого Томаса Мальтуса, який першим виявив небезпечність цього процесу на прикладі співставлення різного темпу зростання чисельності населення і виробництва продуктів харчування.

Як довели представники теорії сталого розвитку експонентне зростання сучасної економіки з прискоренням веде людство до еколого-економічної катастрофи причому вже в осяжній перспективі, яка якщо і не завершиться загибеллю людства і життя на Землі спричине колосальне різке зниження рівня життя практично усіх жителів планети, поставивши величезну їх кількість на межу виживання [5, с. 312-358]. Водночас ці вчені, хоч і виявили загрозу, проте не розкрили головний корінь проблеми – максимізацію (споживацьких запитів).

Якщо аналізувати логіку розвитку процесів у виробничників, які націлені на максимізацію нагромадження реального капіталу, в основі якого лежить науково-технічний прогрес, то з початку інформаційної революції, він взяв курс на підвищення можливостей інформаційних машин, що актуалізувало перспективу і зумовлену цим загрозу створення штучного інтелекту з його потенційними надможливостями, що, у свою

чергу, може також створити вже іншу реальну загрозу людству, як мінімум з точки зору втрати людськими, великою кров'ю, відвойованих своїх прав і свобод. І цей процес, в основі якого також максимізація (економічно більш успішних людей) – несе у перспективі серйозні небезпеки [4, с. 491-500].

Банківський бізнес у процесі змагання за максимізацію своїх вигод зумів випередити усіх інших і фактично, завдяки інформаційній революції досяг остаточного підпорядкування собі промислового капіталу [4, с. 506]. При цьому, на шляху до вершин могутності, користуючись своїм транснаціональним статусом, не підпорядковуючись, фактично, у повній мірі юрисдикції жодної країни, фінансовий капітал зумів породити велетенські фінансові пухирі, які обов'язково коли-небудь луснуть спричинивши наслідки подібні до тих, які пережили США в період Великої депресії 1929-39 р.р., але вже у глобальних масштабах. Крах існуючої фінансової системи, який навряд чи вдасться уникнути, спричинить колапс світової економіки, яка в один момент просто припинить своє функціонування. І знову ж таки максимізація у фінансовій сфері також несе свою велику загрозу для всього людства. Не виключено, що всі три великі кризи, кожна з яких несе свою потенційну глобальну небезпеку для людства можуть співпасти в часі.

Очевидно, що максимізація, як визначальний фактор, на який опирається сучасна економіка, в основі якої лежать вроджені біологічні інстинкти несе більше небезпек ніж потенційних переваг, що засвідчує необхідність якнайшвидшої зміни парадигми розвитку людства та пошуку якісно інших стимулів для соціально-економічної активності людей. У свій час особистий інтерес, як засіб організації складно організованої економіки, дозволив людству відмовитись від антигуманного примусу, який абсолютно панував у докапіталістичних суспільствах, однак вже сьогодні визріла необхідність пошуку альтернативного стимулу. Безумовно, що епоха панування іматеріального багатства, фіктивного (фінансового) капіталу буде завершена з більшими чи меншими катаклізмами, а орієнтація на максималізм матеріальний (володіння капіталом і споживацтво) доведеться навчитись приборкувати (через систему стимулюючих податків з метою формування корисної для суспільства економічної поведінки) і встановлення обмежень (у володінні і в успадкуванні), як це у свій час вдалось здійснити, приборкавши вплив монополістів у виробничій сфері, перевівши економіку на стадію олігополії, розумно підтримуваної конкуренції, з ефективними антимонопольними запобіжниками. Максималізм у матеріальній сфері має бути замінений орієнтацією на розумний оптимум, який має забезпечувати

людям прийнятні умови життя, при мінімальному навантаженні на довкілля і без створення загроз для майбутніх поколінь.

Максимізація особистої вигоди, на яку роблять ставку у сучасній економіці, дуже вже нагадує гріх «ненажерливості», який у християнстві трактується, як смертний. Є вагомі підстави розуміти цю смертоносність максимізації («ненажерливості») у буквальному розумінні, а не лише у духовному. У свою чергу прагнення людей до самоствердження доречно було б перевести в інтелектуальну та культурно-мистецьку сфери активності людей. Змагання між людьми написаними книгами, намальованими картинами, створеною музикою, знятими фільмами і т.д. є більш безпечним способом для всіх доводити один одному свої переваги над іншими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веблен, Торстейн Бунде. Теория празного класса / Т. Веблен. М.: ЛИБРОКОМ, 2011. 365 с.
2. Гарин И.И. Психоанализ и мистика: от Фрейда до Франкла. Сознание-бытие. / И.И. Гарин. К.: Мастер-класс, 2007. 704 с.
3. Грушко В.С. Пошуки сенсів в хаосмосі реальності / Віктор Грушко. Berlin: Globe Edit, 2020, 124 с.
4. Ільїн В.В. Фінансова цивілізація / В.В.Ільїн. К.: Книга, 2007. 528 с.
5. Медоуз Донелла, Рандерс Йорген, Медоуз Денніс. Межі зростання. 30 років потому. / Донелла. Медоуз, Йорген Рандерс, Денніс Медоуз. К.: Пабулум. 2018. 464 с.